

ТЕМА 12. КРИМІНОЛОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТА ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

План

1. Поняття корупції та корупційних злочинів.
2. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності й особи корупціонера.
3. Детермінанти корупційної злочинності.
4. Запобігання корупційній злочинності.

1. Поняття корупції та корупційних злочинів

Сучасними вченими наводиться широке різноманіття визначень понять корупції, що в результаті призводить до неправильних висновків у кримінологічних дослідженнях з корупційної тематики.

Так, дослідники доводять, що в загальному вигляді корупція – це «соціальне явище, яке охоплює всю сукупність корупційних діянь, пов'язаних з неправомірним використанням особами, уповноваженими на виконання функцій держави, наданої їм влади, службових повноважень, відповідних можливостей з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших корупційних правопорушень, у тому числі тих, які створюють умови для вчинення корупційних діянь або є приховуванням чи потуранням їм».

Інші науковці визначають корупцію як протиправну діяльність певних осіб, спрямовану на використання свого службового та суспільного статусу для особистого збагачення, збагачення своїх родичів і прибічників, отримання інших переваг і благ усупереч інтересам суспільства.

Більшість авторів при визначенні поняття «корупція» звертають увагу на отримання державними службовцями за вчинення певних дій нематеріальних благ. Наприклад, учені погоджуються з тим, що корупція – це корисливе використання посадовою особою органів державної влади та управління свого службового становища для особистого збагачення. Предметом аналізу виступають, як правило, дисфункції бюрократичного апарату, групові та корпоративні інтереси.

Корупція – багатоаспектне, багаторівневе, системно організоване соціальне явище, що органічно інтегрує в собі як економічну, юридичну, етичну, так і соціальну складові. Вона пронизує всі сфери і підсистеми суспільного буття, зачіпає інтереси всіх соціальних груп, прошарків і класів суспільства, вражає економіку і політику, соціальну сферу та культуру. Це особлива форма протиправної діяльності, злочин проти суспільства, державної влади, інтересів державної служби всіх рівнів, взаємодія між посадовцем і особою, які добровільно вступили у змову. Звідси – незаконність отримання матеріальних і нематеріальних благ, формування аморального соціального середовища.

Аналіз вживання терміна «корупція» в юридичній літературі свідчить про те, що вченими інколи використовуються не лише загальні формулювання, а й такі, що виключають одне одного. Часто такі формулювання зводяться до такого: корупція характеризується використанням посадових повноважень, статусу посади, а також її авторитету для задоволення особистого інтересу або інтересів третіх осіб. При цьому як суб'єкт корупційних дій розглядається особа, наділена державною владою. При визначенні поняття «корупція» вченими в деяких випадках розглядається роль й іншої сторони, яка часто добровільно, з корисливих інтересів пропонує «хабар», розуміючи, що її дії незаконні. Так, подібну ситуацію враховує нобелівський лауреат О. А. Санчес. На його думку, «корупція – таємна змова між державними службовцями і бізнесменами для досягнення протизаконних та аморальних переваг».

Корупція – це не просто сукупність певних протиправно-корисливих діянь, а особливо небезпечне «соціальне зло, що породжується глибинними соціальними суперечностями суспільства, держави та його інститутів» 683 .

Сучасне законодавче визначення корупції. Аналіз міжнародно-правових документів також свідчить про існування різних підходів до розуміння корупції. Так, у Резолюції «Практичні заходи боротьби з корупцією», оприлюдненій на VIII Конгресі ООН із запобігання злочинності, корупція визначається як «порушення етичного (морального), дисциплінарного, адміністративного, кримінального характеру, що проявилися в протизаконному використанні свого службового становища суб'єктом корупційної діяльності». Довідковий документ ООН «Про міжнародну боротьбу з корупцією» формулює поняття корупції як «зловживання державною владою для одержання вигоди в особистих цілях» . У Кодексі поведінки посадових осіб із підтримання правопорядку, прийнятому 34-ю сесією Генеральної Асамблеї ООН у 1979 р., поняття корупції пропонується визначати відповідно до національного права, але в загальному контексті під корупцією слід розуміти «вчинення або невчинення дії при виконанні обов'язків або з причин цих обов'язків у результаті одержання подарунків, що приймаються або вимагаються, обіцянок або стимулів кожного разу, коли має місце така діяльність або бездіяльність». У цьому міжнародно-правовому акті поняття корупції включає в себе неправомірну поведінку посадової особи внаслідок отримання подарунків, тобто враховує її моральний аспект. У Цивільній конвенції про боротьбу з корупцією, ратифікованій Законом України від 16 березня 2005 р. № 2476-IV, корупцію визначено як прямі чи опосередковані вимагання, пропонування, давання або одержання хабара чи будь-якої іншої неправомірної вигоди або можливості її отримання, які порушують належне виконання будь-якого обов'язку особою, що отримує хабар, неправомірну вигоду чи можливість мати таку вигоду, або поведінку такої особи. Палермська конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності вказує на обов'язкові ознаки корупції, а саме: пропозиція чи надання, вимагання або прийняття будь-якої неправомірної переваги, у тому числі такої, яка зроблена умисно; будь-яка

неправомірно надана перевага включає в себе як матеріальну вигоду, так і переваги нематеріального характеру; корупційні діяння можуть вчинятись як особисто, так і через посередників.

Незважаючи на закріплення терміну «корупція» у ч. 6 п. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», на сьогодні не лише не існує єдиного розуміння поняття корупції, а і його єдиного визначення, яке враховувало б всі особливості корупційних діянь, причому навряд чи воно буде надано в майбутньому, можливо ніколи. Під час вивчення окремих наукових питань має бути обране те поняття корупції, яке найбільше підходить для мети дослідження. З приводу доцільності чи недоцільності закріплення у законодавстві України поняття корупції, то М. І. Мельник зазначає, що у законі такого визначення не повинно бути, тому що корупція – це складне соціальне, економічне, правове, політичне явище, а за явище відповідальність наставати не може. Відповідальність повинна наставати за певні прояви корупції, корупційну поведінку.

Корупційну злочинність, яка є предметом кримінології, не можна розглядати окремо від корупції як явища та не враховуючи розробки в інших галузях науки, які вивчають корупцію. Тож, досліджуючи корупційну злочинність, слід розглядати корупцію в усіх її проявах, які не є предметом кримінології, однак доповнюють і збагачують кримінологічні розвідки в цьому напрямі.

Корупція як явище в кримінології досліджується за суспільно-соціальними і політико-економічними критеріями, які відображують його суспільно небезпечну сутність. Разом з тим, ці критерії відображують і кримінально-протиправну сутність цього явища. Ці два аспекти діють підстави для розгляду корупційної злочинності і через корупцію.

Корупційний злочин і корупційна злочинність. Термін «корупційний злочин» вживається в юридичній науці науковцями багатьох держав світу, зокрема в міжнародному документі – Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією. Кримінальне законодавство деяких країн прямо вказує на корупційний характер окремих складів злочинів. Так, Кримінальний кодекс Киргизької Республіки передбачає відповідальність за такий злочин, як корупція, а Кримінальний кодекс Республіки Молдова – за недотримання посадовою особою вимог закону про боротьбу з корупцією та протекціонізмом.

Згідно з Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо приведення національного законодавства у відповідність із стандартами Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» усі корупційні правопорушення, пов'язані з отриманням неправомірної вигоди, належать до злочинів. Крім того, термін «хабар» замінений поняттям «неправомірна вигода». З КУпАП були виключені ст. 172-2 (порушення обмежень щодо використання службового становища) і ст. 172-3 (пропозиція або надання неправомірної вигоди). Таким чином, у Законі криміналізовані всі елементи активного і пасивного «хабарництва», у тому числі обіцянка

неправомірної вигоди, а також встановлення кримінальної відповідальності за прийняття пропозиції або обіцянки неправомірної вигоди.

Кримінологічне поняття «корупційний злочин» запропонував М. І. Мельник, який визначив його як будь-який умисний злочин, який вчиняється службовою особою органу державної влади або органу місцевого самоврядування з використанням влади або свого службового становища з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або для задоволення інтересів третіх осіб.

Корупційну злочинність при цьому вчений визначив як відносно масове соціально-правове явище, яке включає всю сукупність корупційних злочинів та осіб, які їх вчинили. Корупційні злочини полягають у неправомірному використанні (зловживанні) посадовими особами органів державної влади або органів місцевого самоврядування наданої їм влади або посадового становища в особистих інтересах або інтересах третіх осіб.

Зарубіжні вчені під корупційним злочином пропонують розуміти умисне суспільно небезпечне діяння, основним або додатковим об'єктом якого є інтереси державної служби та державного управління, вчинене особою, уповноваженою на виконання державних функцій, що поєднується з використанням свого становища для отримання майнових благ і переваг, а також протиправне надання майнових благ і переваг іншим особам.

Корупційну злочинність відповідно визначають як відносно масове, класове, історично змінюваного, соціально-правового, негативного явища в вигляді сукупності (системи) корупційних злочинів, вчинених у певний період і в певному регіоні. Подібний підхід до визначення корупційної злочинності застосовує і вітчизняні вчені, які вважають корупційну злочинність відносно масовим негативним, соціально-правовим явищем, що безпосередньо посягає на встановлений порядок здійснення службової діяльності юридичними особами юридичного та приватного права, а також порядок надання неслужбовими особами публічних послуг з метою одержання неправомірної вигоди.

Вищезазначені поняття корупційної злочинності близькі до характеристики злочинності, яке надав один із засновників української кримінології І. М. Даньшин: «відносно масове, історично мінливе, яке має певну територіальну та часову поширеність соціальне явище, що являє собою цілісну, засновану на статистичних закономірностях систему одиничних суспільно небезпечних діянь, заборонених законом про кримінальну відповідальність».

Враховуючи думки вчених, конвенційне закріплення цього терміна та застосовуючи підхід до визначення поняття «корупційна злочинність», виходячи із закріплення поняття злочину в КК України 699, який позначає його як «діяння», можна в широкому розумінні визначити корупційну злочинність як статистично обумовлену сукупність злочинних діянь осіб і груп, які відповідно до кримінального закону є корупційними злочинами.

Організована корупційна злочинність – це різновид економічної злочинності – статистично обумовлена сукупність злочинних діянь осіб і груп,

які відповідно до кримінального закону є корупційними злочинами та кваліфікуються за ознаками, притаманними організованій злочинній групі та злочинній організації.

Щодо корупційних злочинів, які є такими згідно з законодавством України про кримінальну відповідальність, то їх перелік чітко визначений. Відповідно до примітки до ст. 45 КК України корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368–369-2 цього Кодексу.

Про нагальну потребу визначити у КК України самостійне поняття корупційного кримінального правопорушення, як і корупційного злочину, поки ще не йдеться з цієї причини, що воно закріплено в Законі України «Про запобігання корупції», а також в міжнародних правових актах, ратифікованих Україною. Так, згідно з абзацом п'ятим 5 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознак и корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність. За КК України злочин є передбачене цим Кодексом суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину. Поняття злочинності є родовим, що містить у собі численність окремих видів і груп злочинів (насильницькі, корисливі, службові, злочини у сфері громадського порядку тощо). Співвідношення між злочинністю й окремими злочинами можна уявити як співвідношення роду й виду. Таким чином, злочин є формою прояву злочинності, що робить злочинність видимою, такою, яка фіксується через різноманітність окремих злочинних проявів. Проте різні підходи до визначення сутності злочинності та пошуки філософів, юристів, психологів і представників інших галузей знань у різних країнах світу, які намагалися визначити її соціальну обумовленість, тривалість існування, можливість викорінення тощо, сьогодні призвели до формування переважно двох напрямів розвитку кримінологічної теорії: соціологічного та правового.

Корупційний злочин не є таким, що містить єдиний склад, – це видове поняття. Корупційні злочини – це певна група злочинів, об'єднаних характерними для них ознаками корупції. Відсутність, наприклад, такого визначення у законодавстві Німеччини жодним чином не перешкоджає правоохоронним органам цієї країни належним чином протидіяти вчиненню корупційних злочинів. Під корупційним злочином законодавець вже розуміє передбачене в Особливій частині КК України суспільно небезпечне діяння, яке містить ознаки корупції та корупційного правопорушення. Тож, таке визначення корупційного злочину може застосовуватися при вирішенні питань корупційних злочинів.

2. Кримінологічна характеристика корупційної злочинності й особи корупціонера

Безпосередній об'єкт кримінологічного дослідження корупційної злочинності складається з:

- 1) кримінологічної характеристики корупційних злочинів окремих видів;
- 2) загальних і окремих питань стану та динаміки корупційної злочинності;
- 3) причин і умов вчинення різних злочинів, що належать до корупційної злочинності;
- 4) особи злочинця – суб'єкта корупційних злочинів.

Окремим напрямом кримінологічного дослідження виступає запобігання корупційним злочинам, зокрема, правові основи, система суб'єктів, їхні повноваження з цих питань, а також самі заходи, що безпосередньо здійснюються на запобігання конкретним корупційним злочинам.

При наданні кримінологічної характеристики корупційної злочинності можна застосувати метод так званого «аналітичного скринінгу» злочинності, який полягає в тому, щоб за допомогою аналізу соціальних (політичних, економічних, правових, моральних) явищ, що відбуваються в суспільному житті, ідентифікувати злочинність, тобто виявити ознаки ураженості нею тих чи інших сфер суспільного життя. На підставі ідентифікації методом аналітичного скринінгу проявів злочинності у сферах економіки, політики, медицини, освіти, земельних відносин, будівництва, зовнішньоекономічної сфери, податкового адміністрування, місцевого самоврядування, правоохоронної діяльності тощо можна забезпечити активну форму вже кримінально-процесуального реагування на злочинні прояви. При цьому кількісна характеристика вітчизняної злочинності має другорядне значення, а першорядного набуває в сучасних умовах її якісна характеристика. Цей факт пояснюється тим, що офіційна статистика не висвітлює всієї корупції в Україні через недоліки статистичної звітності та високу латентність цього виду злочинності.

Офіційні дані про корупцію відображають лише активність правоохоронних органів у протидії цьому явищу, але не реальний рівень корупційної злочинності. До того ж, існують проблеми із застосуванням антикорупційного законодавства, пов'язані із соціальним статусом корупціонерів. До відповідальності притягуються дрібні чиновники, а «акули» залишаються на волі. Офіційна статистика також не дає можливості підтвердити досить поширену в суспільстві думку про те, що організована злочинність дедалі більше проникає до владних структур, а переважна частина організованих злочинних груп має корумповані зв'язки в органах державної влади та органах місцевого самоврядування. Отже, статистична інформація не повинна автоматично сприйматися як надійний вимірник рівня корупції. Водночас аналітична інформація, в свою чергу, не обов'язково ненадійна. Офіційна статистика щодо корупційних злочинів може бути однаково як індикатором рівня корупції, так й індикатором активності правоохоронних органів. І навпаки, інтерв'ю з кваліфікованими експертами можуть дати точні

висновки щодо поширеності, рівня та природи корупції. Таким чином, у разі, коли завданням дослідження не є проблеми ефективності роботи правоохоронних органів, то немає концентруватися виключно на аналізі офіційної статистики цих органів, хоча стан, структура, динаміка і географія корупційної злочинності є важливими складовими дослідження цього явища.

Розкриваючи кримінологічну характеристику корупційної злочинності, варто відмітити за останні роки 2014–2018 роки досить низьку кількість виявлених та зареєстрованих кримінальних правопорушень у цій сфері у державі, а також досить м'яку систему покарань, що призначаються судами при розгляді таких кримінальних проваджень. Так, у 2014 році в Україні кількість кримінальних правопорушень, кримінальні провадження за якими закінчені розслідуванням становила усього 2412 злочинів; 2015 рік – 2493; 2016 рік – 2175; 2017 рік – 2831. Динаміка представлена на діаграмі нижче.

Щодо структури корупційної злочинності, то найбільшу питому вагу у ній займають кримінальні правопорушення, передбачені ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою), наступними є кримінальні корупційні правопорушення, передбачені ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), а замикає трійку ст. 369-2 (зловживання впливом).

Покарання за цими злочинами також бажають бути значно тяжчими аніж вони є.

Кількість засуджених корупціонерів, а тим паче реально призначене покарання у виді позбавлення волі, є просто жалюгідними з огляду на те, що в Україні налічується приблизно 150 тисяч осіб, які посідають відповідальне та особливо відповідальне становище. Число засуджених корупціонерів складає тільки 2,2 % від загальної кількості засуджених у 2017 р.

Установлена сума матеріальних збитків від корупційних правопорушень (за закінченими кримінальними провадженнями) у 2017 р. склала 16,329 млрд грн. Однак красномовною є цифра відшкодованих збитків – 312 494 млн грн, тобто до бюджету держави повернуто тільки 2 % від загальної суми завданих матеріальних збитків. Це ще один індикатор неефективності роботи органів кримінальної юстиції у сфері запобігання і протидії корупції

Особа корупціонера. Кримінологічна характеристика особи злочинця є системою рис, що характеризують особу, яка вчинила злочин, прояву її суспільного існування і життєвої позиції, що зумовлює або полегшує вчинення злочину. Під особою розуміють людського індивіда як суб'єкта відносин і свідомої діяльності. Поняття «особа» як цілісність людини (лат. *persona*) і «особистість» як її соціальний і психологічний образ (лат. *personalitas*) – термінологічно цілком різні. Особу злочинця характеризує сукупність істотних стійких властивостей і ознак, які обумовлені соціально-демографічними, соціально-рольовими та морально-психологічними характеристиками, які у свою чергу включають мотиви та цілі його злочинної поведінки. Відповідно до цього можна виділити кілька видів злочинців, які вчиняють кримінальні корупційні правопорушення.

До першого виду суб'єктів вчинення злочину належать особи, які займають високі посади у державних органах та відповідальне становище. Велика сфера повноважень надає їм відчуття всездозволеності та впливовості на будь-які суспільні відносини. Насамперед такі особи зловживають владою або службовим становищем, одержують неправомірну вигоду. Вольові якості таких осіб дають їм можливість розглядати свою посаду не як обов'язок виконання покладених на них повноважень, а як засіб до незаконного збагачення.

Другу групу осіб представляють злочинці, які працювали на користь підприємства, установи, організації та виконували роботу і перебували з таким підприємством, установою, організацією у трудових відносинах. Для цих суб'єктів необов'язкове зайняття високої посади в органах державної влади, але, виконуючи посадові обов'язки, вони також можуть вчиняти кримінальні корупційні правопорушення. Це сфера медицини, освітніх, комунальних послуг тощо.

Як окрему, третю групу суб'єктів вказаних злочинів складають особи, які надають публічні послуги – аудитори, нотаріуси, оцінювачі, інші особи, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але які здійснюють професійну діяльність, пов'язану з наданням публічних послуг, у тому числі послуг експерта, арбітражного керуючого, незалежного посередника, члена трудового арбітражу, третейського судді (підчас виконання цих функцій). Їхня діяльність зазвичай відрізняється від тих посадових осіб, які виконують свої повноваження на постійній чи тимчасовій основі в органах державної влади чи місцевого самоврядування, але особливості їх діяльності також передбачають можливість зловживання ними для отримання неправомірної вигоди.

До четвертої групи осіб варто віднести осіб, які не обов'язково займають відповідальне становище чи посаду, але в силу свого матеріального становища можуть набути для себе певні переваги, блага або послуги, які за законом їм не належать, через надання неправомірної вигоди тим особам, до компетенції яких належать зазначені вище питання. Це злочинці так званого корисливого типу.

До п'ятої групи належать суб'єкти корупційних злочинів, яким притаманний правовий нігілізм. У таких осіб виробилося хибне розуміння щодо залагодження своїх проблем. Як правило, їм легше надати неправомірну вигоду для отримання певного результату, ніж виконати усі обов'язкові, передбачені законом процедури для цього.

Проблема особи злочинця у кримінології є однією з ключових. Її значущість визначається тим, що злочин, будучи актом свідомої людської поведінки, значною мірою обумовлюється сутністю і особливостями особи, яка обирає таку форму поведінки.

Формування демократичної правової держави в Україні неможливе без удосконалення всіх видів службової діяльності. Від якості виконання своїх обов'язків державними і іншими службовцями залежить доля політичних, соціальних, економічних реформ, розвиток громадянського суспільства в

Україні. Корупціонери характеризуються специфічними моральними властивостями та психологічними особливостями. До них слід віднести: психологічна установка використовувати посаду виключно з корисливою метою, готовність проігнорувати закон, пожертвувати професійною честю заради вигоди, впевненість у владі грошей, переконаність у можливості та доцільності вирішувати життєві питання незаконним способом. Дані особи мають такі риси, як жадібність та заздрість.

Велике значення на формування таких характеристик має соціальне середовище особи, наявність в ньому осіб з високим рівнем матеріального достатку, а тим більше досягнутого за рахунок корупційної діяльності.

Особа злочинця, як більш об'ємне поняття, включає самі різноманітні сторони особистості, її позитивні та негативні властивості (широке розуміння) чи лише негативні, ті, які сприяли вчиненню злочину (вузьке розуміння). Відповідно до цього в кримінології під особою злочинця розуміють сукупність соціально-демографічних, психологічних і моральних характеристик в тій чи іншій мірі притаманних людям, винним в злочинній діяльності визначеного типу чи сукупність типологічних соціально значимих і психологічних, властивостей, якостей індивіда, що обумовлюють вчинений ним злочин.

Корупційні злочини вчиняються переважно особами у віці 30 років і старше, що зумовлюється існуючою ієрархічною драбиною в системі органів державного та громадського управління, внаслідок чого значною мірою ускладнюється зайняття відповідальної посади у меншому віці. Зайняття особою відповідної посади, що передбачає виконання певних владних повноважень, серед іншого також вимагає обов'язкової наявності однієї або декількох вищих освіт, а часом і стажу роботи.

Корупційна злочинність складається переважно на низових рівнях державного та громадського управління, що пояснюється такими обставинами як, по-перше, пропорційна більшість посадових осіб низових ланок врядування порівняно зі службовцями вищої категорії, по-друге, більший рівень професійності та відповідальності характерний саме для службових осіб вищих ланок державного та громадського врядування.

Злочинна корупційна поведінка особи, як правило, є результатом поступової трансформації свідомості у напрямі відхилення особи від правомірного виконання наданих їй владних повноважень до їхнього неправомірного використання всупереч інтересам служби з метою досягнення особистих корисливих або інших цілей. Такі негативні зміни в особі пов'язуються із формуванням нової мотиваційно-ціннісної сфери людини, що уможливорює вчинення нею корупційних злочинів.

За іншими висновками вчених, типовим корупціонером є чоловік у віці від 40 до 50 років з вищою освітою, який працює в низовій управлінській ланці (ця ознака є найбільш суперечливою), не має судимості і характеризується позитивно. Такий портрет додатково пояснює те, чому так рідко виявляються корупційні злочини. Поняття «особа корупціонера» та «службова особа» є нетотожними і співвідносяться як терміни «особа злочинця» (сукупність різноманітних ознак особи, які судом можуть бути враховані при застосуванні

кримінальної відповідальності; використовуються для виявлення та профілактики корупції) і «суб'єкт злочину» (вичерпний набір юридично значимих ознак, які є необхідними умовами для наявності корупційного злочину взагалі). Корупціонери у переважній більшості є комунікабельними людьми, легко встановлюють соціальні контакти, контролюють власну поведінку, їм не притаманні імпульсивність, агресивність, емоційна нестабільність. В основі мотивації полягає гіпертрофоване прагнення до задоволення матеріальних потреб, брак духовного розвитку, схильність до ризику, байдужість до інтересів інших людей, заздрисність, амбіційність, користоловство, кар'єризм, здиризм і зажерливість, культ грошей та матеріальних цінностей, жадаба накопичення і влади. Усе це свідчить про деформовану ціннісну орієнтацію таких осіб.

Якщо говорити мовою офіційної статистичної звітності правоохоронних органів, то у 2017 році виявлено 2400 осіб, що вчинили кримінальні корупційні правопорушення, що на 166 осіб більше аніж за звітній період 2016 року, тобто на майже 7 % більше, ніж у попередньому році. Щодо складу підозрюваних за окремими категоріями посад дані наведені у таблиці нижче.

Викликає занепокоєння робота правоохоронних органів у сфері запобігання і протидії корупції та корупційним кримінальним правопорушенням, яка у свою чергу є неефективною про що свідчить, зокрема й офіційна статистика. Так, у 2016 році порівняно з попереднім роком кількість засуджених осіб за вчинення корупційних кримінальних правопорушень зменшилась на 35 % (із 755 до 492 осіб). Після дорікання міжнародної спільноти про дуже високий рівень корупції у державі (перше місце серед країн Європи) у 2017 році кількість засуджених у порівнянні з 2016 роком зросло втричі, до 1692 осіб. Тобто, ми «наганяємо» статистику коли це потрібно, замість ефективною протидії корупційним кримінальним правопорушенням у державі. Але вирокі показують якість цієї боротьби з корупцією, зокрема: 50 % вироків корупціонерам – це штраф як основне покарання; лише 6 % – позбавлення волі (107 особам). Ця частка була майже ідентична у 2015-2016 роках, а у 2014 році ще менша, до позбавлення волі засуджено лише 4 % корупціонерів. Кількість засуджених корупціонерів у 2017 році складає тільки 2,2 % від загальної кількості засуджених. Зауважимо, до кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення у 2014–2016 рр. вищі посадові особи держави і державні службовці 1–2 категорії (1 групи) не притягувались. У 2017 р. було засуджено двох державних службовців цієї категорії. За означений період часу жодного народного депутата за вчинення кримінального корупційного правопорушення також не було засуджено. Бачимо, що стан реально призначеного покарання у виді позбавлення волі, є неприпустимим для демократичної держави, якою є Україна й, яка оголосила боротьбу з корупцією своїм пріоритетом розвитку, тим паче у державі ціла армія людей публічної служби які збагачуються за рахунок корупційних правопорушень.

Отже, система кримінальної юстиції неспроможна адекватно виявляти, розслідувати, притягати до відповідальності корупціонерів, оскільки так само

корумпована, як і інші державні інституції. Тому, стимулювання правомірної поведінки та недопущення корупційної поведінки є фундаментом суспільства та формують наступні завдання, що є обов'язковими до виконання усіма членами суспільних відносин: формування індивідуальної та суспільної правосвідомості; створення позитивних факторів розвитку особи і соціуму економічного, політико-правового, морально-психологічного й культурного характеру; забезпечення належного виконання особами владних повноважень; підвищення рівня економічної забезпеченості службових осіб та інших осіб, яким надані владні повноваження.

3. Детермінанти корупційної злочинності

Вивчаючи детермінацію злочинності, як економічної, так і загальнокримінальної, зокрема організованої корупційної, слід урахувати загальний зв'язок функціональних, статистичних, причинних, інших факторів, взаємозумовленість предметів, явищ, процесів тощо. Загалом корупційна злочинність є результатом перетину системи криміногенних і антикриміногенних факторів, виявлення яких і дослідження питань їхньої взаємодії є необхідною передумовою наукового забезпечення діяльності з протидії корупційній злочинності. Тому завданням кримінології є пізнання таких факторів, ранжування їх за ступенем значущості та впливу на злочинність, встановлення ступеня взаємозв'язку між собою та групами найбільш значущих інших явищ.

Визначаючи шляхи удосконалення соціальних, економічних та правових заходів протидії організованій злочинності та корупції, необхідно, насамперед, виходити зі специфіки її причинного комплексу. Чинники, що входять до цього комплексу, багато в чому збігаються із загальними причинами злочинності. Злочинність являє собою комплекс найбільш глибоких та гострих деформацій суспільства, його політичної, економічної, соціальної та духовної сфер. Злочинність – це не інородне тіло в організмі суспільства, а результат специфічної деформації його характеристик, що існують в ньому, їх переродження. Своєрідність причинного комплексу організованої корупційної злочинності визначається, насамперед, її проникненню у владні відносини. Організована злочинність коріниться в деформації державності. Саме від стану цілісності, консолідованості інститутів держави залежать інші його параметри. Звичайно, ця узгодженість буде природною, якщо держава, як соціальний регулятор, як інструмент узгодження суспільних, державних, корпоративних та приватних інтересів, будується саме на засадах свободи, справедливості і гуманізму.

З найбільш суттєвих державних деформацій кримінологи відзначають: криміналізацію влади, її корумпованість (комерціалізацію); проникнення у владні структури представників злочинного світу; заміну державних функцій організованою злочинністю, тіньовою політичною силою. Але особливо важливим, вузловим центром проблеми є дослідження механізмів розподілу владних повноважень, які делегуються державі суспільством у економічній

сфері. Своєрідність сучасної ситуації в нашій країні полягає в тому, що розвиток злочинного співтовариства вийшов за межі допустимого і перетворився на значущий чинник суспільного розвитку. Аморальність та цинізм, у поєднанні з ліберальним раціоналізмом, стали вагомою криміногенною детермінантою українського суспільства.

Загалом у сучасних реаліях можна класифікувати такі основні політичні, економічні, правові, організаційно-управлінські і соціально-психологічні фактори вчинення корупційних злочинів:

1) політичні:

– наявність в державі олігархічної еліти, яка бере на себе функцію керівництва масами в державі завдяки пасивності, недосконалості правової свідомості та культури громадян;

– низька політична культура суспільства, зокрема представників громадянських інституцій;

– недосконалість судової системи та непослідовність у проведенні антикорупційної політики, що породжує у державних службовців вищого рангу, потенційно схильних до вчинення корупційних діянь, відчуття безкарності;

– недостатньо активне використання державою резерву впливу громадських організацій у протидії корупційним правопорушенням з ініціативи самої держави;

– відсутність ефективного парламентського контролю за діяльністю вищих посадових осіб виконавчої гілки влади, у тому числі керівників правоохоронних органів;

– відсутність або слабкість політичної волі вищого керівництва держави для проведення відповідних реформ; – неефективність діяльності антикорупційних підрозділів органів державної влади в Україні у протидії корупційній злочинності;

– використанні засобів масової інформації як політичного впливу влади, що призводить до підвищення криміналізації суспільства;

2) економічні:

– несприятливі умови для діяльності усіх суб'єктів господарювання, особливо малого і середнього бізнесу, що призводить до вчинення їх представниками корупційних діянь;

– непрозорість процесів приватизації, вирішення інших господарських питань, оцінки прибутків, обсягу податків, одержання пільг тощо;

– заробітна плата, яка не адекватна сучасним реаліям та розрив між доходами підприємців і державних службовців, наділених повноваженнями управління економічними процесами;

– нецільове використання грошових коштів, виділених державним і громадським організаціям Україні зарубіжними донорами;

3) правові:

– недосконалість нормативно-правової бази функціонування державного апарату, що зберігає його надмірну закритість, не забезпечує ефективної протидії зловживанням державних службовців, не сприяє чіткому

контролю за їх діяльністю та надійному правовому захисту громадян від свавілля посадових осіб;

– відсутність цілісної системи правових засобів впливу на фактори, що обумовлюють вчинення корупційних злочинів; – недосконалість антикорупційного законодавства;

– порушення суддями, слідчими суддями та прокурорами норм процесуального та матеріального права, конвенційних документів Ради Європи щодо захисту прав людини і основоположних свобод тощо;

4) організаційно-управлінські:

– некоректна регламентація правил поведінки державних службовців, процедури здійснення їх повноважень;

– формальний підхід, декларативність, непослідовність, зволікання з прийняттям законів, політизованість законодавчої антикорупційної політики України;

– наявність у службових осіб дискреційних повноважень; – порушення закону при призначенні на посади державних службовців (в обхід вимогам конкурсу через знайомство, особисту відданість, близькість політичних уподобань тощо), які не мають відповідних для зайняття посади державного службовця ділових та моральних якостей;

– необґрунтовано часті ротації персоналу, порушення вимог атестації кадрів; – ігнорування наукових основ при здійсненні протидії корупційній злочинності; – несвоєчасне та неадекватне корегування Національної стратегії протидії корупції;

– застосування неадекватного механізму протидії корупційній злочинності «українського зразка» (а не корупції взагалі);

– недостатність врахування проблеми формування рівня правової культури та правосвідомості громадян при розробці державної антикорупційної політики; 5) соціально-психологічні:

– низька соціальна культура громадян, зокрема зорієнтованість громадян на протиправне вирішення власних життєвих питань, внаслідок чого корупція стає правилом поведінки; – наявність корисливої мети використання посади державного службовця на етапі вступу на службу;

– моральна деформація керівників, яка виявляється як у вчиненні ними корупційних злочинів, так і ліберальному ставленні до вчинення корупційних діянь підлеглими (кругова порука); – порушення принципу невідворотності покарання за вчинення корупційних злочинів.

Основними чинниками поширення організованої корупційної злочинності є:

1) олігархізація політичної системи;

2) залучення державних службовців усіх рівнів у перерозподіл власності, їх незацікавленість в ефективних законах, спрямованих проти корупції, організованої злочинності, легалізації злочинних доходів;

3) протистояння політичних сил; проблема незалежності та відкритості судової системи; інфляційні процеси; відсутність механізму контролю за

виділенням і використанням пільгових державних кредитів і відповідальності за їх нецільове використання;

4) грубе порушення законів при зміні форм власності, недосконалість механізму контролю за експортом, переміщенням через кордон і використанням валютної виручки; неправильна політика оподаткування підприємців;

5) відставання заходів, що приймалися органами державної влади і управління, від динаміки змін кримінальної ситуації в Україні; низький рівень соціальної захищеності населення, зокрема державних службовців; розшарування суспільства на зuboжілу більшість і заможну меншість;

б) поширення організованої злочинності за межі держави, її активна участь у відмиванні незаконно придбаних капіталів, наркобізнесі і торгівлі зброєю;

7) укріплення контролю організованих злочинних груп з корупційними зв'язками над фінансово-господарським комплексом країни;

8) зростання підвищеної уваги злочинних угруповань до фінансових коштів, військового майна, нерухомості Збройних Сил України; посилення інтересу до військ, дислокованих за кордоном, із боку міжнародних злочинних співтовариств;

9) лобіювання інтересів у вищих ешелонах влади, «телефонне право»;

10) нечітке правове закріплення питань щодо розмежування компетенції в боротьбі з організованою злочинністю правоохоронних органів та органів виконавчої влади і, як наслідок, нескоординованість рішень при розробці програм боротьби зі злочинністю та їх фінансуванні;

11) недостатня ефективність діяльності правоохоронних органів; необлаштованість українського державного кордону;

12) наявність прогалин у кримінальному, кримінальному процесуальному, податковому і митному законодавстві;

13) активізація лідерів злочинних співтовариств у процесах придбання контрольних пакетів акцій радіостанцій, телевізійних студій, газет шляхом утворення різних суспільних фондів, об'єднань, політичних партій і професійних спілок;

14) агресивне проникнення криміналітету у владні структури на державному і регіональному рівнях, у тому числі і виборні органи.

4. Запобігання корупційній злочинності

Серед науковців існує тенденція вживати терміни «протидія», «боротьба», «запобігання», «подолання», «викорінення», «профілактика» корупційної злочинності і навіть «контроль» за злочинністю тощо при дослідженні будь-яких аспектів корупції, не вдаючись до їх змістовного значення.

Назва чинного антикорупційного закону містить слово «запобігання». Термін «протидія» щодо злочинності застосовується в міжнародних угодах універсального характеру. Однак в таких документах не дається визначення

«протидії». Наприклад, Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції містить ст. 5 «Політика й практика запобігання та протидії корупції», яка закріплює, що «1. Кожна Держава-учасниця згідно з основоположними принципами своєї правової системи розробляє й здійснює або проводить ефективну скоординовану політику протидії корупції, яка сприяє участі суспільства і яка відображає принципи правопорядку, належного управління державними справами й державним майном, чесності і непідкупності, прозорості й відповідальності». Частина 2–4 ст. 5 цієї Конвенції містять як термін «запобігання», так і «боротьба», і «протидія» корупції, але в тексті самого документа немає роз'яснень цих термінів.

Незважаючи на уявну тотожність понять «протидія корупції» і «боротьба з корупцією», слід їх розмежовувати. Дійсно, терміни «боротьба» та «запобігання» корупційним злочинам доречніше вживати при виявленні правоохоронними органами інформації щодо наміру злочинців учинити злочин, його планування та виконання. Разом із тим, коли йдеться про корупційну злочинність як соціальне явище, то протидія їй включає в себе законодавчу, аналітичну, наукову, координаційну, експертну діяльність, діяльність органів контролю, розвиток міжнародних зв'язків, виконання цільових програм із питань протидії корупції тощо.

У Законі України «Про запобігання корупції» 734 також немає визначення терміна «протидія корупції», хоча в п. 12 ч. 1 ст. 1, п.1 ч.1 ст. 11, п. 4, 12 ч.1, ч. 3 ст. 12, ч. 3 ст. 17 використовується цей термін, тому О. Ю. Бусол пропонує включити його до цього Закону, визначивши його як «систему правових, організаційних, соціальних, ідеологічних, психологічних заходів, які проводяться як на державному, так і на локальному рівнях, комплексно або окремо, з метою мінімізації небезпечного впливу корупційних проявів на розвиток суспільства».

До «протидії корупції» належать заходи, які проводять усі члени суспільства в особі його інститутів, фізичних і юридичних осіб з метою мінімізації корупції, усунення або нейтралізації її причин та умов відповідно до їх обов'язків з виконання державних функцій, а також із власної ініціативи.

Суб'єкти протидії корупції поділяють на спеціалізовані та загальні. Діяльність спеціалізованих суб'єктів впливає з їх обов'язків, передбачених законом або суспільних повноважень, які закріплені в установчих документах. Загальними суб'єктами слід вважати усіх інших, діяльність яких спрямована на протидію корупційній злочинності. Закон України «Про запобігання корупції» визначає конкретний перелік суб'єктів, які вживають заходи щодо запобігання і протидії корупції. Спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції – це органи прокуратури, органи Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції. Але Закон не надає визначення терміна «суб'єкти, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції».

Конвенції універсального та регіонального характеру щодо боротьби з корупцією визначають термін «суб'єкт корупції» згідно з прийнятими у певному регіоні правовими традиціями і діючою правовою системою. Це

ускладнює виконання міжнародним документом своєї основної функції – однакового застосування та тлумачення міжнародних норм і стандартів. Окрім загальних ознак, суб'єкт корупційних злочинів характеризується особливою ознакою, до якої належить виконання особою покладених на неї державних функцій, що характеризує її як спеціального суб'єкта. Міжнародно-правові акти універсального (в рамках Організації Об'єднаних Націй) і регіонального характеру (в рамках Ради Європи, Організації американських держав, Африканського союзу, Співдружності Незалежних Держав) обов'язково містять визначення спеціального суб'єкта як одного з елементів складу злочину, який характеризує діяння саме як корупційний злочин.

Для загального розуміння й однозначного застосування усіма суб'єктами, які здійснюють протидію корупції, О. Ю. Бусол пропонує включити до статті 1 чинного антикорупційного Закону термін «суб'єкти протидії корупції» і для цілей цього Закону визначає його як «суспільство в особі його інститутів, усі фізичні та юридичні особи, які вживають заходи з метою мінімізації корупції, усунення або нейтралізації її причин та умов, згідно із Законом України «Про запобігання корупції», відповідно до їх обов'язків з виконання державних функцій, а також із власної ініціативи».

На сьогодні одним із проблемних питань щодо запобігання корупційній злочинності в Україні є необхідність осучаснення національної Антикорупційної стратегії, оскільки строк дії попередньої минув (Закон України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» 740), а нова не була прийнята (наявний лише проект Закону України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2018–2020 роки»).

Всі засоби, які здатні впливати на рівень злочинності, можна класифікувати як безпосередні (засоби протидії злочинності) та опосередковані (засоби підвищення ефективності засобів протидії злочинності шляхом зміни психологічних властивостей людини).

У кримінології не визначено чіткого переліку механізмів (поняття «механізм», який вживається в контексті протидії корупційній злочинності – це сукупність стану і процесів, з яких складається будь-яке фізичне, психологічне та інше явище або внутрішній устрій, система будь-чого), які б запобігали вчиненню корупційних злочинів, хоча це питання час від часу порушувалося дослідниками. Проте відомі історичні приклади країн із низьким рівнем корупції, в яких заходи протидії корупції привели до значних успіхів: Республіка Сінгапур, Гонконг, Португалія, Швеція. Це свідчить про те, що механізми протидії корупції об'єктивно існують.

Успіх Сінгапуру в мінімізації корупції може бути визначений, як подвійна політика зменшення як можливості, так і стимулу до вчинення корумпованих діянь. Досвід Сінгапуру в контролі над корупцією також демонструє можливість мінімізації корупції, якщо присутня сильна політична воля. Саме політична воля визначає зміст, а через це й ефективність інших

основних елементів протидії корупції, тобто ефективність протидії корупції в цілому.

Під політичною волею розуміються дійсні наміри політичного керівництва країни реально протистояти корупції у всіх її проявах і на всіх рівнях державної влади. Вияв політичної волі обумовлюється комплексом чинників об'єктивного і суб'єктивного характеру: існуючою політичною системою, особистими якостями керівників вищих органів державної влади, характером суспільної психології, рівнем правосвідомості громадян, рівнем розвитку демократичних інститутів суспільства, які забезпечують вияв такої волі та її реалізацію.

Діяльність держави повинна бути системною, спиратися на наукові розробки та бути спрямованою на корегування кримінального законодавства відповідно до ступеня дієвості покарання.

Протидія злочинності повинна ґрунтуватися на чіткому та виразному розумінні того, яких змін у її стані, структурі і динаміці можна буде досягти, вдосконалюючи відповідні інститути і норми. Звідси стає зрозумілою та роль, яку відіграє вивчення кримінологічної практики і соціальної дійсності для формування і реалізації стратегії та механізму протидії злочинності. Говорячи про механізми протидії корупційній злочинності, не можна оминати порушене професором О. М. Костенком питання реформування кримінальної юстиції на основі впровадження на практиці концепції «активної юстиції». Ця концепція полягає в такому: діяльність державних органів, уповноважених протидіяти злочинності, має бути спрямована на активне виявлення злочинних проявів у всіх сферах суспільного життя шляхом застосування для цього не лише інструментів, передбачених нормами кримінальнопроцесуального законодавства, а й інструментів, що є в арсеналі сучасних соціальних технологій. Зокрема, це стосується такого інструменту, як метод «аналітичного скринінгу» злочинності, у тому числі корупційної злочинності. А це, згідно з «натуралістичною» кримінологією, є найефективнішим і найперспективнішим способом протидії злочинності.

Модель оптимізації боротьби зі злочинністю описує протидію корупції на макрорівні. Існує і мікроекономічний підхід до економічного моделювання корупції та боротьби з нею, який ґрунтується на розробленій американським економістом Г. Беккером економічній теорії злочинності, яка побудована на порівнянні вигоди, що очікується, та можливих збитків від правопорушення.

Є. І. Беген, розглянувши результати емпіричного дослідження статистичних закономірностей процесу здійснення корупційних діянь в економіці України на підставі бази даних корупційних діянь за 2007–2009 рр. (суть: розподілено суми хабарів на категорії та застосовано метод «вигод та витрат» до сфери корупційних відносин), дійшов висновку, що статистичний аналіз інформації бази даних корупційних діянь засвідчив неадекватність чинних правових норм сучасним реаліям корупційних відносин. Застосувавши метод «вигод та витрат» до сфери корупційних відносин, ученому вдалося ідентифікувати характерні риси поведінки типового хабарника в економіці України та визначити свого роду біфуркаційні точки зміни його поведінки.

Статистично підтверджується обернена залежність вигоди корупціонера від його витрат на здійснення корупційних дій. Отже, створюючи умови, за яких витрати хабарника збільшаться, держава може знизити вигоду від одержання неправомірної вигоди, а отже, зменшити привабливість цього виду корупції.

Одним із механізмів протидії корупційній злочинності слід визнати і застосування кібернетики, зокрема, методів математичного моделювання до аналізу організованої корупційної злочинності, що може сприяти глибшому розумінню найважливіших соціальних процесів, що відбуваються в українському суспільстві. З розвитком кібернетики та криміналізацією суспільства відбулися еволюційні перетворення в усіх сферах суспільного життя, що висувають нові вимоги до організації управлінської діяльності, що зараз має яскраво виражений інформаційний характер. Загальновідомо, що прорив у тій чи іншій сфері, зокрема протидії корупційній злочинності, можливий лише на стику різних спеціальностей.

У світі напрацьований великий досвід протидії корупційній злочинності, проте він є непридатним для України без його наукової інтерпретації й адаптації за допомогою кримінологічної науки до українського суспільства. Сучасна вітчизняна і зарубіжна кримінологічна наука має доволі багатий арсенал ефективних інструментів протидії злочинності, який, на жаль, не використовується в Україні. Ігнорування його робить Україну незахищеною від різноманітних «кризогенних» факторів. В Україні кримінальний компонент є чинником усіх криз – і політичних, і економічних, і правових, і моральних. Іншими словами, злочинність відіграє значну роль в існуванні будь-якої кризи. Проте, на жаль, протидія злочинності зводиться до «вдосконалення» юстиції, тобто до фактора, який має паліативне значення, і зовсім не використовується радикальний фактор, а саме: підвищення правової культури громадян. Це веде до гіпертрофії ролі юстиції й атрофії ролі правової культури громадян у протидії корупційній злочинності. Така протидія суперечить законам кримінології і тому завжди є неефективною.

Говорячи про особливості корупції в Україні як корупції кризового типу, що вражає не лише державу, а й громадянське суспільство та саму українську націю, слід звернути увагу на те, що економічні кризи ніколи не відбуваються без фактора корупції в їх механізмі, а сама корупція є живильним ґрунтом і для кризових явищ у сфері права і моралі. Таке уявлення про корупцію «українського зразка» обумовлює те, що для ефективною протидії їй має бути розроблена адекватна саме цьому типу корупції (а не корупції взагалі) технологія протидії.

Корупція є комплексним феноменом, який не можна пояснити з позицій лише одного фактора. При цьому зв'язок корупції з проблемами, що її породжують, є двостороннім. З одного боку, ці проблеми поглиблюють корупцію, їх вирішення може сприяти зменшенню корумпованості влади. З другого – протидії масштабній корупції заважає така сама корумпованість влади. Звідси випливає, що зменшити та обмежити корупцію можна лише шляхом одночасного вирішення проблем, що її породжують.

Механізми протидії корупційній злочинності в Україні:

репресивні – кримінальні заходи впливу (карально-некаральні);
культурні – забезпечення свободи слова та ЗМІ;
просвітництво тощо;

опосередковані – забезпечення системної державної політики;
створення незалежної судової системи; удосконалення антикорупційного законодавства; забезпечення адекватної реаліям українського суспільства кримінальної політики; побудова ефективної системи кримінальної юстиції; забезпечення прозорості інформації та процедур; інформаційне забезпечення громадян; соціальне забезпечення державних службовців; наукове супроводження заходів протидії корупційній злочинності, застосування міжнародного досвіду, напрацювань інших наук, зокрема, кібернетики в протидії корупційній злочинності в Україні.

Загалом можна виокремити щонайменше три основні напрями вдосконалення запобігання корупційній злочинності, а саме:

- 1) оптимізація нормативно-правового регулювання;
- 2) підвищення рівня правової свідомості та суспільної нетерпимості до корупції;
- 3) інтенсифікація наукової розробки актуальних питань протидії та запобігання корупційній злочинності.

Комплекс антикорупційних заходів має забезпечувати своєчасне виявлення та припинення впливу організованих злочинних угруповань на осіб, уповноважених виконувати владні функції, а також уможливлення формування злочинних об'єднань самих корупціонерів. На рівні із запобіганням власне корупційній злочинності має забезпечуватись ще й кримінологічне попередження інших супутніх їй негативних соціальних явищ, у тому числі організованої та економічної злочинності.

Визначальними принципами організації системи запобігання корупційній злочинності виступають їхня чітка ієрархічність та структурованість, розподіл компетенції, всеохоплюючий характер діяльності, неприпустимість неправомірного втручання у їхню діяльність, а також обов'язковість взаємного інформування. З метою позитивного впливу на правову свідомість суспільства базовим також є принцип відкритості та прозорості діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Залучення органів громадських інститутів до формування змісту попереджувальних заходів, визначення форм і методів їхнього здійснення, а також надання самостійної компетенції місцевим органам влади у виробленні заходів відповідно до існуючої специфіки їхньої реалізації має істотно доповнювати державне регулювання протидії корупційній злочинності